

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
1/3, (2018 Yaz), ss. 273-278.

Kitap Tanıtımı

Book Review

**Hüner Tuncer, Atatürkçü Dış Politika, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011,
240 sayfa, ISBN: 9789753435208.**

Murat KAYA*

Hüner Tuncer, Atatürkçü Dış Politika adlı eserinde Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türk dış politikasını ana hatları ile ele almaktadır. Kitabın kapağında Atatürk'ün İsveç veliahdı Güstrav Adolf'la 3 Ekim 1934 tarihinde yapmış olduğu görüşmeden bir fotoğraf bulunmaktadır. Kitap; önsöz, giriş, 14 ana başlık, genel değerlendirme, fotoğraflar, kaynakça ve yazarın özgeçmişinden oluşmaktadır. Yazar, kitabını "O'na bağlı olan ve O'nun izinde yürüyen Atatürkçü halkımıza..." sözleriyle Türk milletine ithaf etmiştir.

Kitabın önsözü (11-14) Atatürkçü dış politikanın temel niteliğini gözler önüne seren bir ifade ile başlamaktadır; "Onurlu bir dış politika! Atatürk'ün saptadığı ve uyguladığı bir dış politika...". Yazar, Osmanlı Devleti'nden miras kalan hasta adam anlayışına karşı, Türk dış politikasını "sağlıklı" bir politika olarak tanımlamaktadır. Önsözünde kitabı yazma amacını açık bir şekilde ifade etmektedir. Atatürk döneminin dış politikasını kaleme alırken, Atatürk'e duyduğu sevgi ve minnetten güç aldığını belirtmektedir. Önsözün sonu, Atatürk'e duyduğu sevginin büyüklüğünü gösterir niteliktedir. Atatürk'ün adının Türk ulusunun belleğinden ve yüreğinden asla silinmeyeceğini belirtmiştir.

Kitabın "Giriş" bölümü (15-20) çalışmanın genel bir özeti niteliğindedir. Bu bölümde yazar ileride detaylı olarak anlatacağı Türk dış politikasının kırılma noktalarından ana hatları ile bahsetmiştir. Türk dış politikasının omurgasını Mebusan Meclisi tarafından onaylanan Misak-ı Milli kararları oluşturmaktadır.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, (muratkaya1283@gmail.com).

Cumhuriyetin erken döneminde Türk dış politikası Misak-ı Milli’de belirtilen ilkeler üzerine kurulmuştur. Giriş bölümünde Lozan’ın öneminden özellikle bahsedilmektedir. Lozan Antlaşması’nın bugüne değin yürürlükte kalmasının önemi vurgulanmaktadır.

“Atatürkçü Dış Politikanın İlkeleri” başlıklı bölüm (21-34) Atatürk’ün dış politika anlayışının “onurlu” bir politika olduğunun belirtilmesiyle başlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa’nın asker adamı ve devlet adamı kimliklerinin yanı sıra diplomat kimliğine de sahip olduğu belirtilmektedir. Lozan görüşmeleri sırasında Mustafa Kemal Paşa, görüşmelere bizzat katılmamış olsa da, görüşmeleri dakikası dakikasına takip ederek antlaşmanın şekillenmesinde başat bir aktör olmuştur. Yazar, Atatürk’ün dış politika görüşünü 3 unsurla özetlemektedir; Tam bağımsızlık, Ulus egemenliği, Kökten çağdaşlaşma. Atatürkçü dış politikanın ilkelerini ise şu şekilde sıralamaktadır; gerçekçilik, taktikte ustalık, diyaloga açık olmak, dünü bugünü ve yarını başarılı kavrayış, güvenilirlik, tam bağımsızlık, barışçı dış politika, güvenlik politikası ve ittifaklar sistemi, aktif bir dış politika, ulusalcılık-insaniyetçilik, çağdaşlık, akılcılık, eşitlik ve sömürgeciliğe karşıtlık. Bütün bu ilkeler doğrultusunda inşa edilen Türk dış politikası sayesinde batının “hasta adam” olarak gördüğü bir coğrafyada “sağlıklı” bir dış politika doğmuştur.

“Savaş ve Diplomasi Yan Yana (1920-1922)” başlıklı bölümde (35-66) Kurtuluş Savaşının diplomatik cephesi incelenmiştir. Türkiye ve Sovyetler arasındaki yakınlaşmanın her iki ülkenin batılı devletlerin tehdidi altında olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Sovyetler ile kurulan ilişkilerde Atatürk’ün Türk milletinin çıkarlarını her zaman ön planda tuttuğu vurgulanmaktadır. Londra Konferansı sırasında Bekir Sami Bey’in bazı konularda taviz vermeye yatkın davranması üzerine, Mustafa Kemal Paşa onun yerine Yusuf Kemal Bey’i getirmiştir. Yapılan bu görev değişikliği yazar tarafından “akılcılık” ve “gerçekçiliğin” sonucu olarak görülmektedir. Kitapta, İtalya ve Fransa ile olan ilişkiler ana hatları ile incelendikten sonra Mudanya Ateşkes Antlaşması’nın önemine değinilmektedir. Mudanya Ateşkes Antlaşması Türk diplomasisinin büyük kazanımı, İngiliz diplomasisinin ise çöküşü olmuştur. Antlaşma imzalandıktan sonra Lloyd George başbakanlık görevinden istifa etmiştir.

“Lozan Diplomasisi (1923)” başlıklı bölüm (67-80) Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan bir ülkenin, nihai barışını beş yıl sonra yapmış olmasının önemi vurgulanarak başlamaktadır. Yazar, Cumhuriyet diplomasisinin ilk defa Lozan’da uluslararası arenada gözleri önüne serildiğini vurgulamıştır. Ancak

onun yaptığı “Cumhuriyet diplomasisi” tanımı Lozan görüşmeleri için doğru bir değerlendirme değildir. Çünkü Lozan görüşmelerinin yapıldığı dönemde henüz Cumhuriyet ilan edilmemiştir. Lozan’da yaşanan tartışmalar anlatılırken, tartışma yaratan maddelerin Sevr’de ne olduğu yazar tarafından hatırlatılmaktadır. Bu durum okuyucuların Lozan’ın önemini daha iyi kavramalarına neden olmaktadır. Azınlıklar konusu üzerinde durulurken, Türkiye’nin bu konudaki kırmızı çizgisi net bir şekilde çizilmiştir. Türkiye, ülkesi içinde yaşayan Müslümanların azınlık olarak adlandırılmayacağını her zaman dile getirmiş ve bunu Avrupalı devletlere kabul ettirmiştir.

“Lozan’da Çözüme Kavuşturulan ve Kavuşturulamayan Sorunlar” başlıklı bölümde (81-93) Lozan görüşmelerinin uzun sürmesinin nedenleri sorgulanmaktadır. Yazara göre görüşmelerin uzun sürmesinin en temel nedeni, Türkiye’nin Lozan’da kırmızı çizgilerinden asla taviz vermeyen tutumuydu. Lozan’da her ülkenin önem verdiği farklı bir konu bulunuyordu. İngiltere, Musul ve Boğazlar konularına; Fransa Osmanlı borçları ve kapitülasyonlar konularına; İtalya ise kapitülasyonlar, adalar ve kabotaj konularına büyük önem vermektedir. Her ülke kendi önem verdiği konuda taviz vermeme stratejisini izliyordu. Türkiye ise, kırmızı çizgilerini bir bütün olarak koruyup, diğer ülkeler arasındaki olası anlaşmazlıkları kullanma stratejisini izledi. Türkiye; Batı Trakya, Musul ve İstanbul’un askersizleştirilmesi konularında bazı tavizler vermiştir. Bu tavizler barışa bir an önce duyulan arzudan kaynaklanıyordu. Söz konusu meselelerin sulh ortamında çözülebileceği düşüncesi hâkimdi. Lozan’da Yunanistan ve Irak sınırı gibi konuların neden ilgili ülkeler arasında çözülmediği yazar tarafından açıklanmaktadır. Türkiye’nin bu ülkeler ile yapacağı antlaşmaların kalıcı olması beklenmiyordu. Bu yüzden tartışmalı konular uluslararası bir ortamda çözüme kavuşturulmak isteniyordu.

“Lozan Ertesinde Türk Dış Politikası (1923-1930) başlıklı bölümde (94-117) bazı yazım yanlışları bulunmaktadır. Bu hatalar yayınevlerinin editörlük konusunda daha dikkatli olması gerektiğini göstermektedir. Bu bölüm Türkiye’nin stratejik öneminin vurgulanması ile başlamaktadır. Türk-Yunan ilişkilerinin 1930 yılından sonra oldukça iyi bir hale geldiği vurgulanmaktadır. 10 yıl önce yaşanan iki ülkenin kalıcı bir barışa kavuşması, Atatürk ve Venizelos’un yoğun çabalarına bağlanmaktadır. Türk İngiliz ilişkileri ile ilgili cumhuriyetin erken döneminde en temel mesele Musul sorunuydu. Bu konunun çözümü Türkiye’nin istediği gibi gerçekleşmemiştir. Musul sorununun aleyhimizde sonuçlanmasının nedenleri yazar tarafından irdelenmektedir.

Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkileri "Atatürk Türkiye'sinin Ortadoğu Devletleriyle İlişkileri" başlıklı bölümde incelenmiştir. Türk-Afgan, Türk-İran ve Türk-Arap ilişkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan kısa bir süre sonra Ortadoğu ülkeleriyle arasındaki çeşitli sorunları aşarak, yapıcı bir işbirliği ortamının oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olma süreci "1930'larda Türk Dış Politikası" başlıklı bölümde (124-128)" incelenmektedir. Bu bölümde Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh için çalışıyoruz" sözüne açıklık getirilmektedir. Atatürk'ün barış anlayışının pasif, hareketsiz sessiz bir tutum olmadığı vurgulanmaktadır. Milletler Cemiyeti'ne üyelik sürecinin kısa ve öz bir şekilde üzerinde durulmuştur. Üyelik sürecinde Türkiye'nin üyelik başvurusu yapmayıp, üyelik daveti ile Milletler Cemiyeti'ne girmesinin önemi açıklanmaktadır.

1930'lu yıllarda Türkiye'nin diğer devletlerle ikili ilişkileri "Türkiye'nin İkili İlişkileri (1930-1938)" başlıklı bölümde (129-143) ele alınmıştır. SSCB, Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere ile olan ilişkiler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bu bölümde İtalya ile olan ilişkilerin titizlikle üzerinde durulmuştur. Türkiye Balkanlarda bir birlik oluşturmak için çaba gösterirken, İtalya bu birliğin oluşmaması için elinden gelen bütün çabayı gösteriyordu. Bu gelişmelerden dolayı Atatürk Mussolini'ye asla güvenmiyordu. Yazar, bu konu hakkında son derece ilginç bir bilgi vermektedir. Atatürk'ün Mussolini'yi "soytarı" olarak gördüğünü söylemektedir. Atatürk ,Recep Peker'e tam olarak "İtalyan halkının bir gün bu soytarıyı bacaklarından Roma sokaklarında sürükleyeceğini" söylemiştir. Mussolini'nin idam edilme şekli, Atatürk'ün ileri görüşlülüğünün kanıtıdır. 19 Mart 1934 tarihinde Mussoli'nin yapmış olduğu bir açıklama Türk-İtalyan ilişkilerinin ince bir ipliğe bağlı olduğunu göstermektedir. Mussolini açık bir dille Asya ve Afrika'daki hedeflerinden bahsetmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin hedefinde olmadığını söylese de, genç cumhuriyet diplomasisi İtalyan tehlikesinin farkına varmış durumdaydı.

Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkileri ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. "Balkan Devletleriyle İkili İlişkiler (1930-1938)" başlıklı bölümde (144-148) Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan ile olan ilişkiler ayrı başlıklarda ele alınmıştır. Türk-Bulgar ilişkileri incelenirken Türkiye'nin nasıl aktif bir dış politika izlediği somut bir örnekle açıklanmaktadır. Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki sorunlarda Türkiye arabulucu olmak için faaliyet göstermiş, bizzat İsmet İnönü ve Tevfik Rüştü Aras'ın içinde bulunduğu heyet Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir.

1930'lu yıllarda izlenen Türk dış politikasının iki önemli sonucu bulunmaktadır. Bu sonuçlar "Balkan ve Sâdâbad Paktları" başlıklı bölümde (149-157) incelenmiştir. Balkan Pakti'nin oluşum süreci anlatıldıktan sonra bu paktın Avrupa'daki ilk bölgesel ortak güvenlik ittifakı olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca paktın oluşumu sürecinde İtalya'nın tutumuna ilişkin detaylı bilgiler verilmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı ortamında pakt çok fazla başarılı olamamıştır. Yazar, bu noktada tarihi referans olarak bir varsayımda bulunmuştur; "Eğer Balkan Pakti, Atatürk'ün hedeflemiş olduğu gibi güçlü bir örgüt olmuş olsaydı, bir yandan, Avrupa'da oluşmakta olan bloklar arasında bir denge ögesi olabilecek; öte yandan da, herhangi bir saldırı karşısında, Balkan devletlerinin teker teker ortadan kalkmasını önleyebilecekti". Bu varsayımın gerçek olup olmayacağına ilişkin kesin yargı vermek mümkün olmasa da, yazarın düşüncesini yansıtmaya bakımından aktardığımız ifadeler önemlidir.

Lozan'da kesin olarak çözülemeyen sorunlardan birisi olan boğazlar meselesi 1936 yılında Türkiye'nin istediği şekilde sonuçlandı. Kitapta bu süreç "Montrö Sözleşmesi (1936)" başlıklı bölümde (158-163) incelenmiştir. İtalya'nın dış siyaseti Montrö sürecine de damgasını vurmuştur. Türkiye; Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Romanya, SSCB, Yugoslavya ve Yunanistan ile boğazlar konusunda anlaşmaya varıp, antlaşma metnini imzalamıştır. İtalya ise bu metne yaklaşık 2 yıl sonra imza atmıştır.

Misak-ı Milli'den önemli bir taviz olan Hatay meselesi 1939 yılında çözülmüştür. Hatay meselesi kitapta "Hatay Sorunu 1930-1939" başlıklı bölümde (167-170) incelenmektedir. Hatay sorunu Atatürk'ün ölümünden sonra çözülmüş olsa da, çözüm süreci tamamen Atatürkçü dış politikanın eseridir. Atatürk çeşitli konuşmalarında Hatay'ın 40 asırlık Türk yurdu olduğunu dile getirmiş ve buranın elbet günün birinde anavatana katılacağını söylemiştir. 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Meclisi tarafından oy birliği ile alınan karar ile birlikte, Hatay yenden Türkiye'nin toprağı olmuştur.

Akdeniz'de 1937 yılında denizaltı korsanlığı olayları yaşanmaktaydı. Bu soruna çözüm üretmek için Nyon Konferansı toplandı. Kitapta yer alan "Nyon Konferansı (1937)" başlıklı bölümde (171-174) bu süreç ele alınmıştır. Türkiye'nin kendi karasularını ilgilendiren bu konferansa özel önem verdiği belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde Mustafa Kemal Atatürk ile İsmet İnönü'nün arasındaki bozulmasına da değinilmektedir.

Kitabın son bölümü (175-195) “Cumhuriyet Diplomasisi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm Atatürk’ün diplomatlar için kullandığı “Diplomatlar, barışın kurmaylarıdır” sözü ile başlamaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Avrupa’ya bürokrat gönderilme süreci burada ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında genellikle meslekten diplomat olmayanların elçilik görevine getirildiği ifade edilmektedir. Atatürk döneminde görev yapan büyükelçilerin listesi kitaba eklenmiştir.

Yazar, sonuç bölümüne “Atatürkçü Dış Politikanın Değerlendirilmesi” adını vermiştir (196-200). Bu bölüm tarihi referans olarak günümüz Türkiye’sinin değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Yazar 2004 yılında Kıbrıs’ta kabul edilen Annan planını büyük bir gaflet olarak tanımlamaktadır. Türk dış politikasında yapılan yanlışları ise Atatürkçülükten uzaklaşmış olmaya bağlamaktadır.

Kitabın sonunda yer alan fotoğraflar bölümünde (201-231) Türk dış politikasını yansıtan 30 adet fotoğraf yer almaktadır. Fotoğraflar arasında Atatürk’ün yabancı devlet adamları ile yaptığı görüşmeler ön plana çıkmaktadır. Fotoğrafların dışında bu bölümde 1 adet karikatür ve 1 adet harita yer almaktadır. Karikatürde Lozan’da İsmet Paşa’nın diplomatik dehası tasvir edilirken, haritada ise Türk milletinin idam fermanı olan Sevr antlaşmasının ülkemizi getireceği durum yer almaktadır. Fotoğraflardan sonra kaynakça, kaynakçadan sonra Hüner Tuncer’in yaşamöyküsü bulunmaktadır.

Sonuç olarak; “Atatürkçü Dış Politika” isimli eser 1923-1939 yılları arasındaki Türk politikasının portresini bizlere sunmaktadır. Hüner Tuncer’in Atatürk’e duyduğu sevgi kitabın sayfalarında kendisini göstermektedir. Hüner Tuncer; Atatürkçü dış politikanın günümüze de ışık tutmasını istemektedir. Kitabın sonunda yer alan görseller ve eserin içinde yer alan büyükelçi listeleri bu çalışmanın değerini arttırmaktadır.